

DĚJINY ČESKÉHO KNIHOVNICTVÍ V KAŽDODENNOSTI

19. 2. 2018 / Úvod do předmětu

Jiří Kudrnáč, Pavlína Mazáčová

Cíle předmětu z pohledu studenta 😊

- Získat vhled do literárně-kulturního a společenského kontextu novější historie českého knihovnictví
- Chápat novější dějinný vývoj českého knihovnictví v zrcadle každodennosti
- Získat přehled o významných meznících a osobnostech novější historie českého knihovnictví
- Mít dovednost kriticky číst a interpretovat literární i institucionální dokumenty vztahující se k jednotlivým etapám vývoje českého knihovnictví od poloviny 19. století do současnosti
- Získat schopnost písemnou formou kriticky reflektovat téma, které se k novějším dějinám českého knihovnictví vztahuje

Základní obsahový rámec předmětu

- 1. a 2. hodina (19. 2. / 26. 2.):
 - Úvod do předmětu; organizace; zadání průběžných úkolů; úvodní tematické přednášky a diskuse
- 3. hodina (5. 3.): **1845-1870**
 - Rozmach časopisectví i na lokální úrovni, časopisy pro literaturu, humor, pro ženy, osobnosti Neruda, Hálek, Sládek, Krásnohorská; časopisy vztahující se ke knihovnám a spolkům, rozrůzněnost typů publikací, vztah ke čtení v kontextu školství aj.
- 4. hodina (12. 3.): **1871-1890**
 - Rozmach časopisectví i na lokální úrovni, časopisy pro literaturu, humor, pro ženy, osobnosti Neruda, Hálek, Sládek, Krásnohorská; časopisy vztahující se ke knihovnám a spolkům, rozrůzněnost typů publikací, vztah ke čtení v kontextu školství aj.
- 5. hodina (19. 3.): **1891-1914**
 - Bibliofilie, kultura a styl psaní, moderna, čtenářské publikum, osobnosti Březina, Arnošt Procházka, Šalda, knihovnická činnost pro nevidomé aj.
- 6. hodina (26. 3.): **1915-1945 A**
 - Vývoj samostatného státu, názorová pluralita; knihovny a kontext republiky a protektorátu, první knihovní zákon, významní autoři Masaryk, Čapek, Mahen, Deml, Lidové noviny, dopad Prvního knihovního zákona, česko-německý kontext historie oboru aj.

Základní obsahový rámec předmětu

- 7. hodina (9. 4.): **1921-1945 B**
 - Vývoj samostatného státu, názorová pluralita; knihovny a kontext republiky a protektorátu, první knihovní zákon, významní autoři Masaryk, Čapek, Mahen, Deml, Lidové noviny, dopad Prvního knihovního zákona, česko-německý kontext historie oboru aj.
- 8. hodina (16. 4.): **1946-1960**
 - Ideologie a její vliv na vývoj, funkci a postavení knihoven, důležité sjezdy spisovatelů a jejich závěry v kontextu literární historie, procesy se spisovateli, problémy intelektuálů, Václav Černý, Knihovnický zákon 1959 a jeho vliv na každodennost knihoven)
- 9. hodina (23. 4.): **1961-1989**
 - Ideologie a její vliv na fungování knihovnictví v českých zemích, samizdat, exilová a samizdatová nakladatelství, názorově liberální časopisy, autoři Škvorecký, Hrabal, Šotola, každodennost knihoven – výroční zprávy, cenzura, literatura pro děti a mládež, překladová literatura a knižní kultura jako únik před politickým tlakem)
- 10. hodina (30. 4.): **1990-současnost**
 - Porevoluční kontext, transformace nakladatelského podnikání, internet, digitalizace, osobnosti Havel, Vaculík, Kundera, nový knihovní zákon 2001 a změna pojetí knihovnické práce)
- 11. a 12. hodina (7. 5. a 14. 5.):
 - závěrečné syntézy a společné reflexe předmětu

Organizace předmětu a hodnocení

▪ Docházka

- Studenti prezenční
- Studenti kombinovaní

▪ Průběžné činnosti a hodnocení

- Esej + její ústní prezentace

nebo

- Analytická zpráva o konkrétním dokumentu (zadání viz IS) + její ústní prezentace
- Závěrečná reflexe – účast v rozpravě
- Práce se zadanými texty
- Individuální přístup

Každodennost – co znamená / jak a proč ji zkoumat?

Vědecký zájem o každodennost

- *„Každodenní život se skládá z maličkostí, kterých si v prostoru a čase jen sotva povšimneme. Tyto maličkosti o společnosti vše prozrazují. Způsob, jakým v jednotlivých společenských vrstvách lidé jedí, oblékají se či bydlí není vůbec lhostejný.“ (Braudel)*
- Cíl: zachytit přesně skutečnost
- Historikové každodennosti popisují a analyzují dějiny „zdola“ a „zevnitř“
- Každodennost - kultura pojmáná v určitém sociálně geografickém časovém rámci jako vzorek lidského jednání a chování
- Každodennost - odpověď dané společnosti na podmínky jejího životního prostředí
- Každodennost - vlastní životní styl společnosti
- Koncept / zkoumání každodennosti: vede k pochopení jakéhosi „přízemí“ naší civilizace: proč a jak mohou lidé žít, tak jak žijí, jaké podoby má jejich reflexe této žité reality
- **Dějiny každodennosti** - vedle světa věcí a způsobu jejich využití také dějiny postojů zaujímaných k předmětům, jevům, k technologiím apod.

Alfred Schütz – zakladatel fenomenologické sociologie (každodennost)

- Dějiny každodennosti jako dějiny kultury v nejširším slova smyslu - tedy včetně problematiky spojené s kolektivní psychologií našich více či méně vzdálených předků
- Dějiny každodennosti jako mikrokosmos životního prostředí lidí, jejich profesí a rolí
- Historické děje nejsou popisovány z nějaké ideologické pozice, nýbrž je nutno porozumět jim na základě sociálního kontextu
- Dějiny každodennosti se neptají po významu událostí a procesů pro společnost, ale pro konkrétního člověka.
 - Jednal svobodně? Volil mezi více možnostmi? Co při své volbě požíval?
 - Každé lidské jednání je rozporuplné, je třeba se soustředit právě na tyto rozpory a nesrovnalosti.
- Nelze posuzovat minulé z hlediska dnešních hodnotových představ, je třeba **interpretativního porozumění** (každá doba a každá kultura má své vlastní představy o životě a vlastní zákony, které je třeba akceptovat)
- Historická antropologie - charakterizována zálibou v malých prostorech, sociálních skupinách a malých, transparentních jednotkách.
- Životní svět je světem každodennosti, jedná se o **subjektivní svět aktérů, který tvoří primární realitu.**

Co tvoří knihovnickou každodennost

- Každodenní, běžné činnosti knihovníků – dokumentace činností
- Mikro historie místa, dané knihovny
- Postoje knihovníků k dějinným událostem – cenzura
- Postoje čtenářů k dějinným událostem
- ???

CLAVIS

Hæresim claudens & aperiens.

K l j ě

Kacířské Bludy

Rozeznání otwragich /
Wykořenění zamyslagich.

aneb

Registrif

Některých bludných / pohoršlivých / podezřelých / neb zapověděných knih / s předcházejícími ančinlivými prostředky / s kterými pohoršlivé / a škodlivé knihy wystaumati / a wykořeniti se mohou. Na světle vydаны

S Dowolením Duchownj Wschnost.

Wytisřeny w Hradcy Králowe / v Wáclawě
Jana Tybely / Léta 1729.

ras, ad suam ipsorum perditionem. 2. Petr: 3. 16
Fusus id deducitur §. 2. hujus libelli.

Directio pro usu indicis sequentis
servitura.

1. cl. Significat librum esse authoris in prima classe prohibiti. * Librum non esse dignum correctione. Cor. Librum corrigibilem vel non approbatum. Non semper tamen consultum est, quem liber librum de se corrigibilem suspectis & rudibus corrigere: exploratum namque est non raro, quod imposita alia charta, ex alio mutuo accipio exemplari non correcto, eosdem ad correctum exemplar inscribant errores. Si quispiam liber nullo horum signo notatus est, is ad Ecclesiasticam Potestatem ut erroneus, vel scandalosus, vel suspectus deferendus erit, ut deinceps de Eiusdem arbitrio uno ex his signo notari possit. Numerus major v. g. 1575. plerumque denotat annum editionis, Minor vero §. 76. &c. significat locum hoc folio vel pagina erroneum vel suspectum. Litera Alphabeti cum vel sine numero, significat: philyra hac litera notata: numerus vero tali literæ additus Q. §. 6. denotat §. vel 6. fol. philyra hac litera notata locum deprehendi posse erroneum, scandalosum, vel suspectum. Si qui libri 1. cl. stellula notati non sunt, ideo factum: quia per se patet correctione dignos non esse, si tractant de Religione.

Eo-

) I ()

Eorum duntaxat tractatus lege, quorum fides nota est, non necesse habes aurum in luto quærere. S. Hier. ep. 10. ad Furiam:

§. I.

Přisřiny / Pter každého wěrneho
k wykořenění bludných knih po-
hnutí magi.

Num. I.

Zle činj / kteji k libosti staršich Před-
taw po nich zanechane bludné knihy za-
chowawagi.

Bludné knihy w naší Wlasti po Staršich zanechane až podnes se wynachází / wje slyrowání / nežli podiweni hodná věc jest. Nebo wědēti musy / že Předkové našy / dšlem velikým za swých časů nedostatkem Duchowensima / dšlem pro podwodnau ossemetnost Kacířských Authoru / ně tak snadno knihy a čtenj bludná rozeznati mohli. O gegičžto zřostj / podvodu a přisřné zápovědj / kdyby byli dostatečnau spráwu dostali / žádná pohy-

A 2

bnor

od te chwile / gaż wmiragi / Břahosławce
stwy węcneho dochazy / coż nyniešsij bładaj
toho textu osfemetne wystraubowaci mini.

17. Kap. 17. w. Luther a Nábhonej geho p
dawagi; aby se sgednomyslił. Snad pro
Papeżj / kterého w Selmě sobě předstawy

18. Kap. 12. w. má býti: Y wšech Náb
z dráhého Kamenj. Luther s swými křade;
neydražšho Dřiwj. Dřewo a Kámen Luth
rowi gest za gedno.

23. w. Luther opuřil: A SwětoLucerny
bude w tobě twje swyřiti. Item 19. Kap. 15. w.
z obau stran.

21. B. 24. w. má býti: A choditi budau
rodowě w swětle geho. Luther a následow
cy geho ten text rozmnožili: A Nárrodomi
křeržby kř Spasenj přišli / w swětle geho se
cházeti budau.

27. w. má býti: Newegdeř do něho nic
šřwrněného. Lut. s swými křade; A newegdeř
do něho nic pošřwrněného.

Num. V.

Některá Prawidla kř snadněšsij
rozeznánj Kněh.

Oněwadž weliké množstwy břudnych /
zapowědnych Bněh w našy Wkřstij /
wynachazy / gaż w Czeřšě / Německě / tody

Latinřšě / a Francauzřšě Křeřj; kř snadněš
šřymu rozeznánj Bněh / neylépe gest před ru
řami mřij Registrjř zapowědnych Bněh z po
řučens Innocentia XI. Křřimřšého Břřkupa wy
daný / přiřoncey S. Sněmu Tryden: post
wený / křeržto Registrjř s dwaumi přřdawky
mnohych znowa zapowědnych Bněh až do
řonce Něřřce Března Lěta 1716. wřřlřř w
Latinřřem Gazyřu přřeklačený gest w Praze w
Třey: Břřřupřřšě Třřřárně Lěta 1726. Že pař
mnozy Czeřřij y Německij břudnj Bacýřřřij
Aurhorowě w dotčeněm Registrjřku se nena
chazy / kř dālřřř známofij zapowědnych Bněh
řlauřiti bude Registrjřř následugicý.

2. Czeřřě Břijhy wydaně od Lěta 1414. až
do Lěta 1620. o Nábóženřřwř gednagicý / w řř
řřym dřřem nebezpečně / a podeřřelě řřau. Pro
tož pořřdž se dořřatečně a patrně poznati ne
může / zdaž Aurhor y Přřekřadáč gegicý byl
Křřimřř Batolik / kř bedřřwěmu rozeřřáženj
wřřiti se magj.

3. Bdyž negaká Břijha bez tytule / a bez po
řřnamenánj Aurhora se wynagde / wyřřauřati
se může někdy gegi Aurhor z Přředmlowy / z
přřřředku / neb y z řřonce Břijhy. Item z řřřřř
mřřř wyřřauřati se může / kdy / w kterěm řřřřř
a řřde wydaná gest / očem gedná / z kterěřřřto
ořřoř

PODÍL ČESKÉHO ČTENÁŘSKÉHO SPOLKU NA UTVÁŘENÍ SPOLEČENSKÉHO ŽIVOTA V BRNĚ OD 60. LET 19. STOLETÍ

KAREL ALTMAN, UĚF ČSAV, Brno

K charakteristice prostředí, v kterém se v 19. století rozvíjela činnost obrozenců, přispívá reakce brněnských Němců na zprávu, vydanou Ústředním rakouským statistickým úřadem začátkem století: „Ve slovanských městech jsou byty o jedné místnosti průměrně přeplněny v úrovni 2. stupně. V ostatních městech se vyskytuje pouze průměrné přeplnění 1. stupně. Právě tyto rozdily se vyskytují u bytů s dvěma místnostmi. Tyto jsou ve všech slovanských městech, dále jen ve Floridsdorfu a v Brně, průměrně přeplněny v úrovni 1. stupně. Vcelku se bytové poměry slovanských měst, stejně jako Floridsdorfu a Brna, jeví jako nejvíce vyhovující.“

Tento zničující rozsudek, který vynesla tak nepředpojatá instance, jako je „Ústřední statistický úřad“ (Statistisches Zentralamt), a kterým bylo německé Brno postaveno do jedné řady se slovanskými městy, v mnoha ohledech často kulturně ještě zaostávajícími, má ten účinek, že obviňuje chvalořečníky brněnských poměrů ze lži. Ukazuje totiž, že všechno to oslavující nadnášení údajných činů k «pozvednutí německví» v našem městě je hrubě přehánění, jestliže „Němci v zemském hlavním městě Brně musí namnoze bydlet v podmínkách, s jakými je možné se setkat často jen v slovanských vesnicích nebo haličských malých městech!“

Citovaný výrok charakterizuje linii, která už v 1. polovině 19. století převládala v úsilí německé městské správy uchovat a prohloubit německý

ráz města, jak ukazují její četná rozhodnutí od 40. let minulého století. Projevovalo se obecně v překážkách kladených především rozvíjení české společenské aktivity v období Bachova absolutismu. „Přes značný hospodářský rozvoj Brna se za Bachova absolutismu nemohl rozvinout ve městě čilejší veřejný a politický život, protože byl podvázán stejně jako činnost městské rady omezujícími zákony a předpisy. Většina spolků, které vznikly v revolučním roce 1848,² zanikla a dále působily jen některé nepolitické spolky a organizace vědeckého, kulturního či nábožensko-dobročinného zaměření. (...) Po vydání Únorové ústavy 1861 se politické poměry poněkud uvolnily, ale veřejný a politický ruch se v Brně rozvíjel velmi pomalu. Chyběly zkušenosti, tradice i stabilní podmínky. Až do roku 1867 nebyl revidován spolkový zákon z roku 1852, který zakazoval politické sdružování, a tak se politický a společenský život soustřeďoval v různých vzdělávacích a kulturních spolcích nebo kolem nově zakládaných politických novin a časopisů.“³

Omezující tlak absolutismu zabraňoval sice vytváření národních sdružení, ale nezabránil zvyšování občanské aktivity. To se ukázalo záhy po přijetí Únorové ústavy v rychlém tempu rozvoje spolkové činnosti jak na straně německé, tak i české. Nově zakládané české spolky přes všechnu rozmanitost měly společný cíl: vytvářet prostředí pro společenský styk českého obyvatelstva a podporovat rozvíjení jeho vzdělanosti. Tak byl založen

Dějiny knihovnictví v období před masivním vznikem knihoven

- 1. polovina 19. století
- vydáno množství dekretů, které měly zásadní význam pro vznik a vývoj **českého lidového knihovnictví**
- **Dekret vídeňské dvorské komise ze dne 23. srpna 1816**
 - znamenal jisté uvolnění germanizačních snah Habsburské monarchie a tímto byl významným činitelem v procesu vzniku českých lidových knihoven a jejich předchůdců
 - stanovil, že v českých zemích mají **gymnasijní učitelé** a státní úředníci ovládat také **češtinu**
 - **Dekret** mocným impulsem dalšímu růstu českého národního života
 - Mezi nejširší orgány státní správy a učitelstvo se dostali zejména němčinu ovládající Češi a nahradili tímto Němce či zcela germanizované příslušníky českého měšťanstva - významné rozšíření vlasteneckých myšlenek
 - Probouzející se české lidové knihovnictví, postupné a nesnadné zakládání a udržování českých lidových knihoven

Dějiny knihovnictví v období před masivním vznikem knihoven (1. pol. 19. stol.)

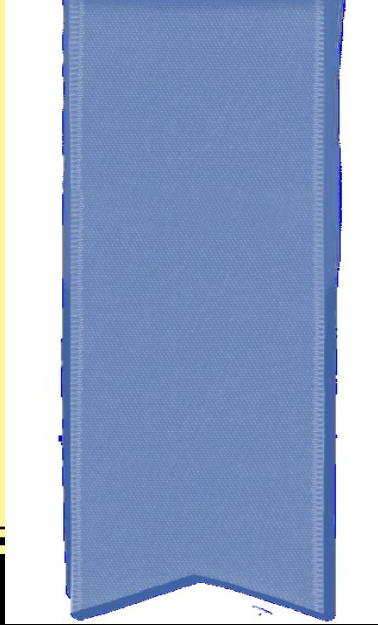
- Probouzející se české lidové knihovnictví, postupné a nesnadné zakládání a udržování českých lidových knihoven
- *„Každý vlastenec, jemuž vpravdě o vzdělání a osvícení lidu běželo, přál si a dotíral na to, aby se knihovny zakládaly. Ale za staré vlády měla ta věc hrozná obtíže, neboť ona právě chtěla, aby se žádné osvícení mezi lidem nerozšiřovalo; ona chtěla mít jen dobré, poslušné poddané; jestli jim ale také paprsek pravdy mozkem pronikl, na tom jim nezáleželo, ano to hleděla v mnohých případech zamezit.“*
 - (Josef Kajetán Tyl, článek O knihovnách, dle: KVĚTENSKÝ, Vlastimil. Knihovny Náchodska za obrození. Hradec Králové : Kruh, 1968. s. 24-25.)

Dějiny knihovnictví v období před masivním vznikem knihoven (1. pol. 19. stol.)

- „Dosud ne zcela doceněn význam činnosti buditelů při zakládání knihoven
- Nebylo podrobně poukázáno na pokrokové tradice knihovnické činnosti
- Počátky českých lidových knihoven hledány v církevních a státních nařízeních tehdejší doby. (je to správné hledisko?)
 - Jednotlivé dekrety týkající se přímo oblasti knihovnictví se sice týkají rovněž přímo zakládání a udržování knihoven, není však možné spojovat je s počátky českých knihoven lidových
- Rok 1816 - dekret o **zřízení knihoven na gymnáziích**
- Rok 1817 – dekret o **zřízení knihoven na všech hlavních školách s kursy pro učitele**
 - Dekrety neobsahují obrozeneckou myšlenku vzdělávání pro všechny, jež k zakládání českých lidových knihoven vedla
 - Nemohou být považovány za základní kameny českého lidového knihovnictví (ani z časového hlediska)
- **Předchůdci lidových knihoven** = školní knihovny, knihovny při farnostech a čtenářské spolky
 - zřizovány již od počátku 19. století a v době vydání dekretů tedy již několik let fungovaly

České lidové knihovny – podmínky vzniku

- Ohled na vzdělanostní a jazykovou vybavenost lidu
- Nejdůležitější podmínka pro použití názvu „česká lidová knihovna“ = nejširší společenské vrstvy českého lidu, jež ji navštěvují
- Období národního obrození
- **Nově vznikající a vycházející česká díla a rovněž české překlady významných děl cizojazyčných**
- *„Zřizování školních a městských veřejných knihoven považujeme za nejdůležitější a nejlepší prostředek ke vzdělání lidu – totiž z prostředků takových, které v naší vlastní soukromé moci jsou. Školy atd. reformovati jest jenom v rukou vlády, a protož zůstane nám vždy jenom zřizování bibliothek co hlavní základ budoucího pokroku. **Nebot' knihovna jest také škola a sice škola pro mládež i pro dospělé – škola všestranná, v které učí mnoho moudrých učitelů a k tomu bez hole, bez metly, bez černé tabulky.**“*
 - (Dle: HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. Karla Havlíčka Borovského Politické spisy : Pražské noviny (1846 – 1848). Praha : Jan Laichter, 1900. s. 280.)

DĚJINY ČESKÉHO KNIHOVNICTVÍ V KAŽDODENNOSTI

19. 2. 2018